

Fransa'da İsyân!

Aslı SÜMER

Göçmenler, bütün Batı ülkelerinin -hadi adını koyalım, dünyanın zengin kesiminin- ortak sorunu. Meselenin adı sıkça göçmenlik olarak geçse de, özü, göçmenlik tanımıyla sınırlı değil kesinlikle. Çünkü göçmen, doğduğu ülke dışında yaşayan kişileri tanımlamak için kullanılan bir terim. Halbuki Fransa'da son olaylardan sonra tutuklanan gençlerin % 90'ından fazlası, ana babaları -veya dedeleri nineleri- Afrika'nın çeşitli bölgelerinden gelmiş, ama kendileri Fransa'da doğup büyümüş Fransa vatandaşları. Yani, ana-babaları göçmen olan bu gençlerin kendileri göçmen değiller.

Fransa'da, işçi sınıfının, özellikle de vasıfsız işçilerin önemli bir oranını uzun zamandır göçmenler oluşturuyor.¹ Yabancı işçiler Fransa'ya, işgücü açığı kapatmak üzere yirminci yüzyılın ilk yarısında İtalya ve Polonya başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden, ikinci yarısında da Afrika'daki eski sömürge ülkelerinden geldiler. Her dönemde göçmenlerle yerli halk arasında problemler yaşandı. Göçmenler, farklı derecelerde de olsa, "öteki" olarak algılandı. Bugünkü göçmenlerin -ve onların çocuklarının- yaşadıkları problemlerin bir kısmı da, ilk dönemde gelenlerin yaşadıklarıyla kesişiyor. Ama, bugün bir problem daha var : Önemli bir bileşenini din oluşturmak üzere, yerli halkla aralarındaki kültür farklılığının önceki göçmenlerinkine göre daha fazla olması. Çünkü Fransa her ne kadar laiklik şampiyonluğunda Türkiye'nin en önemli rakibi olsa da, kültü-

rünün önemli bir parçasını Katolikliğin oluşturduğu da bir gerçek.

Ayaklanan gençlerin önemli bir kısmının ortak noktalarından biri Müslüman ailelerden gelmeleri ise, diğeri de yoksul olmaları. İleride göstermeye çalışacağım gibi, kültürel ve ekonomik faktörler zaten iç içe geçmiş durumda. Şunu hemen belirtmek gerekir ki bugün isyan eden gençler İslami referanslarla ayaklanmış değiller. Tam tersine, onları ayaklandıran saiklerden birisi, yaşadıkları toplumun tam üyesi olma, başka bir deyişle, "Fransız olma" hayalini hâlâ taşıyor olmaları.²

Aslında bugün yaşanan ayaklanmalar ilk değil. Hem Fransa'da, hem göç alan diğer ülkelerde bu tip huzursuzluklar zaman zaman yaşanıyor. Loïc Wacquant'ın 1995 yılında yayımlanan karşılaştırmalı çalışmasında gösterdiği gibi, İngiltere'de, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ve Fransa'da 1990'larda görülmüş olan bu tip olayların iki ortak noktası, giderek artan ayrımcı tutumlara ve ekonomik imkansızlıklara bağlı sosyal eşitsizliklere tepki olarak ortaya çıkmaları.³ Başka bir deyişle, bu ülkelerin tümünde etnik farklılıklar sınıfsal dışlanmayla birleşiyor. Yani Fransa için konuşacak olursak, alt sınıfın çok büyük bir kesimini Müslümanlar, özellikle de Araplar oluşturuyor. Böylece, örneğin devlet liselerinde türbanın yasaklanması zaten ezilen ve ötekileştirilmiş olan kesim için ayrımcılığa uğradıkları bir başka nokta olarak görünüyor. Yani Müslüman aileden gelen ateist bir genç bile İslam dinine bir saldırıyı kendi

² Mark LEVINE, « Assimilate or Die », www.zmag.org.

³ Loïc WACQUANT, « The Return of the Repressed : Urban Violence, 'Race' and Dualization in Three Advanced Societies », 1995, http://sociology.berkeley.edu/faculty/WACQUANT/wacquant_pdf/RETURNREPRESSED.pdf.

¹ Gerard NOIRIEL, *Le Creuzet français : Histoire de l'immigration (XIXème siècles)*, Paris, Edition du Seuil,1988.

kimliğine bir saldırı, dışlanmışlığının bir kanıtı olarak algılayabiliyor.

Bugün Fransa'da karşımıza çıkan manzarayı kısaca şöyle özetlemek mümkün : 1960'lı yıllarda ağırlıklı olarak Kuzey Afrika'dan gelen işçiler ve aileleri 1970'lerden itibaren şehirlerin dışında oluşturulan varoşlara yerleştiler. Bu varoşlar zamanla, yoğun olarak göçmen ve yoksul nüfusun yaşadığı, şehir merkezlerinden kopuk, ihmal edilmiş mekanlar haline geldi. Diğer taraftan, son yirmi yılda ağırlık verilen liberal politikalar sonucu, bir yandan işsizlik çılgı gibi büyürken, diğer yandan da, uzun dönemli iş sahibi olabilenlerin oranı kısa dönemli işlerde istihdam edilenlerin aleyhine hızla düştü.

Kısacası, varoşlarda yaşayan ve kağıt üzerinde tüm Fransız vatandaşlarıyla eşit imkanlara sahip olan, ama bu eşitliğin pratik hayata geçmesi için gerekli olan kültürel sermayeye ulaşamayan ikinci kuşak göçmen gençler, ailelerinden devraldıkları yoksulluğu aynen devam ettiriyorlar. Ve bu yoksulluğu, alabildiğine zengin bir tüketim toplumunun yanı başında yaşıyorlar.

Fransız Usulü Entegrasyon : Eşitsizlikleri Örtün Eşitlik İddiası

Göçmen çocuklarının diğer Fransızlarla eşit olmadığı tek alan ekonomi değil. Fransa'nın ulusal kimlik anlayışı onların "ulusal cemaat"e tam olarak üye olmalarını zorlaştırır nitelikte.

20'li yaşlarındaki iki Afrika kökenli Fransız'ın bu konudaki ifadeleri problemi gayet güzel özetler nitelikte:

Entegrasyondan bahsedip duruyorlar ama neden entegre olmam gerekiyor? Ben Fransa'da doğdum.

Entegrasyondan bahsediliyor ama beyaz bir Fransızdan, entegre olması hiç bir zaman istenmiyor. Biz hepimiz Fransız'ız⁴.

Peki nedir bu Fransız usulü entegrasyon? Fransa'nın potansiyel veya mevcut üyelerinden, Fransızca konuşmalarını, Fransız gibi giyinmelerini, Fransız yemekleri yemelerini, kısacası, kendi farklılıklarından, kendi "cemaat kültürleri"nden vazgeçerek "Fransız kültürü"ne asimile olmalarını bekleyen bir model. Bu entegrasyon anlayışı, tüm vatandaşların eşitliği prensibinden, hiç kimseye etnik ya da dini kimliği dolayısıyla farklı davranılmaması, Fransız üst kimliğinin, onu içselleş-

tirmeye hazır olan herkese açık olduğu gibi kulağa çok hoş gelen bir anlayıştan yola çıkarak geliştirildi.

Ama bugün bu sistem birbirleriyle bağlantılı iki noktadan hareketle krize girmiş durumda: Birincisi, ortaya "Fransız kültürü" diye bir değerler bütünü koyarak, kültürü, statik, değişime kapalı bir olgu olarak anlamak, ister istemez, ebeveynleri o kültürden gelenlerle farklı kültürlerden gelip de oraya entegre olması beklenenler arasında bir eşitsizlik yaratıyor. Yani, yukarıda sözlerine yer verdiğimiz gençlerin söyleminden anlaşıldığı gibi, bizzat Fransız vatandaşları arasında bir hiyerarşi yaratılmış oluyor.

İkincisi, teorik olarak eşitliği savunan bu anlayış, bir çok adaletsizliğin ve ayrımcılığın gizli kalmasına çanak tutuyor. Çünkü "cemaatçilik paranoyası", ülkede kişilerin etnik kökenlerini ortaya çıkaracak olan bilgilerin toplanmasının yasaklanmasına kadar varıyor. Ama neyse ki akademik araştırmalar ve insan hakları kuruluşları tarafından yürütülen çalışmalar var ve şu bilgilere ulaşabiliyoruz :

Özgeçmişleri tamamen aynı olan iki gençten, Fransız kökenli ve beyaz tenli olanın işe kabul edilme ihtimali, adı, soyadı ve dış görünüşünden Arap kökenli olduğu anlaşılanı göre beş kat daha fazladır;

Ülke genelinde gençler arasındaki işsizlik oranı yüzde on iken, Cezayir kökenli gençlerde bu oran yüzde kırktır.

Bir de, ortaya koymak için çok derin analizlere gerek olmayan, "göz ve izan"ın yeterli olduğu gerçekler var :

- Giderek yükselmekte ve keskinleşmekte olan, zaman zaman Saïd Boumama'nın tabiriyle "saygıdeğer bir ırkçılığa" varan bir Arap ve Müslüman karşıtlığı söz konusu.
- Sınıf atlamayı başaran göçmenlerin istisna oluşturduğu ve özellikle spor ve müzik alanında yoğunlaşırken, örneğin parlamentoda ve genel olarak siyasette çok düşük bir oranla temsil edildikleri açıkça görülüyor.
- "Buralarda çok fazla Arap var" ifadesinin genellikle "burası kötü bir mahalle, çok suç işlenir" anlamında kullanıldığı biliniyor.

Velhasıl, İngiltere'deki bombalama olayları ve Hollanda'da yönetmen Theo Van Gogh'un öldürülmesinin ardından "bakın işte cemaatçi sistemlerin sonu budur" demeye getiren Fransız sağcıları ve radikal cumhuriyetçilerinin, şimdi kendi "eşit-

⁴ Libération, 15 Kasım 2005.

likçi” düzenlerinin iflasıyla, en azından ciddi bir kriziyle, karşı karşıya olduklarını söylemek herhalde yanlış olmaz.

Daha Çok Güvenlik, Daha Çok Polis, Daha Sıkı Kontroller

ABD’den başlayarak bütün dünyayı saran ve 11 Eylül 2001’den sonra halkta ortaya çıkan ve bilinçli bir şekilde körüklenen korkular sonucu meşruiyet de kazanan “daha çok güvenlik” sloganı Fransa’da da 1990’lardan itibaren ama özellikle 2000’li yılların başından beri ağırlığını hissettiriyor. Her ne kadar İçişleri Bakanı Nikolas Sarkozy’nin adı –haklı olarak- ön plana çıksa da, aslında durum, Cumhurbaşkanlığı’na aday olmaya hazırlanan ve aşırı sağın oylarına göz dikmiş bir politikacının popülizminden daha ciddi. Çünkü 2002 yılı cumhurbaşkanlığı seçim kampanyalarında son derece “güvenlikçi” bir söylem tutturmuş ve Sarkozy’yi böylesi bir görevi yerine getirmesi için İçişleri Bakanlığı görevine getiren, bugünkü Cumhurbaşkanı Jacques Chirac’ın ta kendisi. Daha da kötüsü, doğası gereği “daha çok güvenlik” yerine “daha çok özgürlük” talep eder bir çizgi izlemesi gereken solun Fransa’daki en önemli temsilcisi Sosyalist Parti’nin de seçim kampanyasında benzer bir güvenlikçi söylemi savunmaktan geri durmamış olması. Bugün yaşanan olaylarda da, Sarkozy’nin son derece sert ve indirgemeci söylemine Sosyalist Parti içinden ancak çok cılız bir kaç itiraz duyulabildi.

Aslında, gösterilenin aksine, 2000’li yılların başında istatistikler, sokak suçlarında artış kaydetmiyor.⁵ Buna rağmen medya, şiddet haberlerini abartılı bir şekilde işlemeye devam edince, politikacıların güvenlik söylemleri halk desteğini de alır hale geldi. Bu şiddet söyleminin özel bir örneği, toplu tecavüz vakaları. Bir kaç yıldır gündemde tutulmakta olan bu vakalar aslında bundan yirmi otuz yıl öncesine göre herhangi bir artış kaydetmemiş olmasına rağmen⁶, özellikle 2001-2003 yılları arasında medya tarafından sanki aniden hortlamış gibi işlendi.

Bu şiddet patlamasının aktörlerinin kim olduğunu söylememize gerek yok herhalde... Tabii ki “onlar”. Bir şekilde içeriye girmeyi başarmış olan

ama aslında orada olmaması gereken göçmen ya da yabancılar... Bu süreçte “göçmenlik” ve “suç” bir arada düşünülen ve neredeyse eşitlenen iki kavram olarak ortaya çıkarken, zaten var olan önyargılar da iyice derinleşti ve göçmen veya yabancılar toplumun huzurunu bozan potansiyel suçlular olarak kurgulandı sıradan insanların kafasında.

Şiddeti azaltmayı amaçlayan bu güvenlik politikalarının yaşanan bu son isyanı doğrudan doğruya ateşlediği ise çok açık. Varoş gençlerinin çoğu, bir gün içinde birden fazla kez polis tarafından durdurularak kimlik kontrolüne tabi tutulduklarını, ve bu esnada polisler tarafından aşağılandıklarını anlatıyorlar. Bu son isyanı tetikleyen olayın, futbol maçından dönerken, polisler tarafından yakalanarak kimlik ibraz etmek zorunda kalmamak için elektrik trafosuna saklanan iki gencin elektrik akımına kapılarak ölmesi olduğunu da unutmamalıyız...

Güvenlik saplantısının tuhaflığını anlamak için, Nikolas Sarkozy’nin bu olaylarla ilgili verdiği bir röportajda aniden dile getiriverdiği şu sözlerle bakalım :

Londra’daki saldırılardan ve bizde olabileceklerden ders çıkartmak görevim. Fransa’nın çok geç kaldığı kameralı izleme sisteminin, telefon verilerinin saklanması, ve hassas bölgelere sebepsiz yere giren kişilerin kimlik tespitlerinin yapılmasının önemini anladık. Bizim görevimiz onlar harekete geçmeden teröristlere müdahale etmektir. Ve tehlike ciddi.⁷

Hangi terörist ? Hangi tehlike ? Gençler isyan ederken, hükümet imkanlarını bu gençlerin eğitim olanaklarını geliştirmek, yeni iş sahaları açmak, karşılaştıkları ayrımcılıkları ortadan kaldırmak gibi alanlara seferber edeceğine, olmayan teröristleri takip etmek için ciddi masraflar yapmaya hazırlanıyor. Teröristleri yaratmak için bundan daha iyi bir önlem alınabilir mi ?

Suçlu : Çokeşlilik ve Aile Birleşimleri!

Sağcı kesim ve medyanın ciddi bir kısmı ayaklanmaların sebebini tesbit etmiş durumda : Yabancı işçilerin ailelerini Fransa’ya getirmelerine izin verilmesi ve çokeşlilik. Televizyon kanalları olayların ekonomik eşitsizlik, giderek artan ırkçılık gibi sebeplerinin üzerinde durmak yerine genellikle bu tip konuları haber bültenlerine taşıyor.

Çokeşlilik eleştirilirken her ne kadar kadın haklarının üzerinde durulsa da, üstü kapalı olarak vur-

⁵ Loïc WACQUANT, « The ‘Scholarly Myths’ of the New Law and Order Doxa », *The Socialist Register*, 2006 (henüz yayımlanmadı), s. 93.

⁶ Laurant MUCCHIELLI, *La Scandale de Tournantes : Délices Médiaques, contre-enquête sociologique*, Paris, La Découverte, 2005.

⁷ Ouest France, 24 Kasım 2005.

gülan, göçmen ailelerinin hızla çoğalıyor olması. Herhangi ciddi bir veriye dayanmayan çokeşliliğe dair bu haber ve söylemler, adı verilmeksizin, açıkça İslam'ı hedef alıyor ve göçmen ailelerini ötekileştirme, "biz" ve "onlar" ayrımını derinleştirme, ve "saygıdeğer ırkçılığın" yaygınlaşması süreçlerinin bir diğer halkasını oluşturuyor.

Burada vicdan sahibi herkesi rahatsız etmesi gereken bir nokta var : Bu gençlerin neden isyan ettikleri ile ilgilenilmiyor. Bu insanların varlıkları sorgulanıyor. Neden gelmelerine izin verildi ? Anaları bunları neden doğurdu ?

Bir de aile birleşimlerine itiraz edenlere insanın hemen şunu sorası geliyor : Ne olacaktı yani, bu insanlar ailelerinden uzakta onyıllar boyunca çalışmaya devam mı edecekti ? Sarkozy bile bu konuda sıkıştırıldığında "tabii ki, aile birleşimi insanların en doğal hakkı" diyebiliyorken, üstü bazen kapalı, bazen açık, aile birleşimleri sorgulanıyor ve nasıl engellenebileceğine ilişkin formüller aranıyor.

Alt Sınıfların Ten Renkleri Birbirine Benzer Olunca...

İnsan hakları, eşitlik giderek sadece beyaz olabilenler için eşitlik haline geliyor. Gene aynı toplumun büyük bir sosyologu Pierre Bourdieu'nün yıllarca önce anlattığı "eşitsizliğin yeniden üretimi" söz konusu bugün. Altta kalanların yaşadıkları çevre, gittikleri okul, ailelerin işi, kısaca her şey onların merkezdeki parlak, ışıklı dünyanın dışında kalmalarının sürmesine neden oluyor. Her geçen gün okullarındaki olanaklar kısıyor; bütçeler kesintiye uğruyor. Her yerde "özel" olan özendirilirken, sosyal refah devleti tırpanlanırken onların hayat damarları, yükselme olanakları da gökyüzünde görünmez olan balonlar gibi yok oluyorlar. Altta kalanlar biliyorlar: az ötelinde bambaşka bir dünya var ve o dünyaya dokunamıyorlar. İki hızda giden modernleşmenin onlar fakir cephesinde yer alıyorlar. Ortaya çıkan manzara adeta bir "apartheid"...⁸

Sonuç olarak, bugün göç alan tüm ülkelerin ne atabildikleri ne satabildikleri, ne de entegre edebildikleri bu kesimin iki önemli ortak noktası var : hayat standartları memleketin diğer sakinlerinden daha düşük; yani yaşadıkları toplumun alt sınıfını oluşturuyorlar, bir de tenlerinin rengi genellikle onlarınkine göre daha koyu -gerçi doğu Avrupa ülkelerinden gelen yeni göçmen dalgalarıyla bu ikinci özellik zaman içinde ortadan kalka-

bilir ama şimdilik geçerli-. Fransa'da Araplar, ABD'de siyahlar, Almanya'da Türkler... - Kuzey Kıbrıs'ın da hakkını verelim, "Hataylılar"ın durumu bir çok açıdan benzerlik gösteriyor-. Yani aslında sınıf aidiyeti ile ırk, etni veya kültürel kimliğin çakışmasından söz etmek gayet yerinde. Sonuç ise, yoksullaştıkça ötekileştirilen, ötekileştirilip dışlandıkça sınırında yaşadıkları, isteseler bile tam olarak ait olamadıkları toplumun dışına itilen kitleler... Buna bir de mekansal ayrılık eklenince, Ferhat Kentel'in belirttiği gibi, sahne, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1990'lara kadar uygulanmış olan ve siyahlarla beyazların ekonomik, sosyal, siyasal ve mekansal olarak kanunlar önünde tamamen ayrılmasının kanunlar tarafından garanti altına alınmasından ibaret apartheid sistemine benzer hale geliyor. Kanunlar önünde tabii ki değil ama, pratikte.

Aslında yüzlerce yıldır aynı sahne tekrarlanıyor. Mutlu ve zengin azınlıklar kendi yapmaya tenezül etmedikleri işleri yapmaları için fakirleri yanlarına yaklaşıyorlar -ama köle olarak, ama işçi olarak-. Tabii ki uslu uslu durmaları, işlerini yapıp, karınlarını doyurup, seslerini çıkartmamaları şartıyla. Ama işte onlar da her zaman kendilerine dayatılan sınırlar içinde kalmıyorlar. Ezilenler, hadlerini bilmeyip böyle zaman zaman, ömrü boyunca yoksulluk çekmemişlerin şaşkın bakışları altında "irrasyonel" davranışlar gösteriyorlar.

⁸ Ferhat KENTEL, « Paris Yanmıyor », 10 Kasım 2005, www.gazetem.net.